

HENRİ BERGSON DÜŞÜNCESİNDE DUYGU¹

Kübra ŐENTÜRK BAHŐİ²

Gazi Üniversitesi SBE

Prof. Dr. Nurten GÖKALP

Gazi Üniversitesi

ÖZET

Bu alışmamızda 20. yy filozoflarından Henri Bergson'a göre duygu konusu ele alınmıştır. Bilimin her Şeyi açıklayacağı görüşüne karşı çıkar, Bergson'a göre bilim maddi dünya üzerinde araştırmalarını yapar. Bilim ile insanı açıklamaya çalıştığımız zaman yanlış sonuçlara varırız. Çünkü insan sadece maddi alandan oluşan bir varlık değildir. İnsan manevi yanı da olan bir varlıktır.

Öte yandan insan doğru bilgiye zekâ ile de ulaşamaz. Doğru bilgi sezgi ile ulaşılan bilgidir. Özgürlük de saf sezgi ile gerçekleşir. Ruh amacı olan özgürlüğü gerçekleştirebilmek için bedeni bir araç olarak kullanır. Sezgi bize bilginin kendisini verir. Bergson'a göre gerçeklik süredir ve biz bunu sadece sezgi ile kavrayabiliriz. Âlemdede sürekli bir akış ve sürekli bir değişim vardır. İnsan maddenin dışına çıkar ve süreyi yaşar. Süre esas nedendir. Süre bölünmez. Matematiksel değerlerle ifade edilemez asıl olan yaşanan zamandır. Bu maddenin içinde kaldıkça insan mekaniklikten kurtulamaz. Mekaniklik insanın belli kalıplar içerisinde yaşamasına sebep olur. Bu durum da özgürlüğü ortadan kaldırır. Determinizme sebep olur. Bu durumda insanın duyguları geri plana atılır. İnsan maddeden kurtulup özüne uygun konuma geldiğinde duygusal olarak da özgür olacaktır. Materyalist bir dünyada insanın duygularına çok yer yoktur.

Anahtar Kelimeler: Duygu, İnsan, Sezgi, Süre, Özgürlük

EMOTION IN THE THOUGHT OF HENRI BERGSON

ABSTRACT

In our study, the 20th Century philosopher Henri Bergson's thoughts on the subject of emotion are considered. He opposes the view that science explains everything. Science makes research on the material world. When we think this situation in all fields of human we make wrong inferences. Human existence is not only composed of a material field. He emphasized the importance of the spiritual side of man.

On the other hand human can not reach the actual information with intelligence. Actual information is information that reached by intuition. Freedom will be realized with pure intuition. Spirit, use the body as a tool in order to achieve the purpose of freedom. Intuition gives us information itself. According to Bergson, reality is the time and can only grasp it with intuition. There is a continuous course and continuous change. Human exits to the out of material and lives the time. Time is the main reason. Time is indivisible. Can not be expressed with mathematical value, the real issue is the time which is lived. As long as being in this material, human, will not get rid of mechanicity. Mechanicity will cause people to live in certain patterns. This case eliminates freedom. This causes determinism. Human emotions are in a situation which thrown into the background. When human gets rid of the material and comes to the appropriate status of his essence he will also be free emotionally. There is not much place to the feelings of people in a materialistic World.

Anahtar Kelimeler: Emotion, Human, Intuition, Time, Freedom

¹ Bu Makale 27-29 Nisan 2019 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen ASEAD 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

² MEB Felsefe Öğretmeni, senturk-kubraa@hotmail.com

GİRİŞ

Materyalizmin yükseldiği bir dönemde, Bergson'un duyguya önem veren yaklaşımı, insanı mekanik yaklaşımdan kurtarması önemli görülmektedir. Zira insan hayatında önemli yer kaplayan duygu durumları insanı, insanlığı ve tüm düşün dünyasını derinden etkiler. Duygularımız, günlük hayatımızda verdiğimiz kararları etkilerken, yaşamımızı yönlendiren bir nitelik taşımaktadır.

Henri Bergson materyalizmi, rasyonalizmi ve pozitivismi çürüten ve çok geniş uzanımlı bir yaşama felsefesi kurmuştur. Bergson felsefesi, metafizik karşıtı, materyalist yapılanmaların değerlendirilip yorumlanmasına da olanak sağlamaktadır.

Genel olarak baktığımızda materyalist bir görüşte duyguya yer bulmak oldukça güç bir iştir. İnsanın özünü maddi âlemlerle sınırlamak Bergson açısından olanaksızdır. O her şeyin maddi alana indirgenmesini eleştirir. Bu nedenle materyalist tavrın karşısında durarak insanın insan olarak belki de en önemli özelliklerinden birisi olan duygu dünyasının Bergson düşüncesinde önemli bir yer işgal ettiğini görmekteyiz.

Bergson her şeyden önce bir psikologdur. İnsanın iç halleri ile ilgilenmiştir. O kendine has bir üsluba sahiptir. Edebi anlamda da değerli eserler ortaya koymuştur. Eserlerinde benzetme ve sembollere, biyoloji temelli örneklemelere de yer vermiştir. “ Bergson'a göre hayat hamlesi, kendisini biyolojik düzlemin ötesinde, bunlara ek olarak psikolojik bir boyutta açar. Böylece yaratıcı evrimin, biyolojik hayat katmanına psikolojik katmanı da ilave eder.”³ Biyoloji ve psikoloji alanlarını bir araya getirerek önemli çıkarımlar yapar.

Bergson psikolojide yöntem olarak iç gözlemi seçer. İnsanların iradi olarak gerçekleştirdikleri hareketlerin şuurulu bir yapısı ve niyeti olduğunu düşünür. Maddi alanlar dışarıda yer kaplarlar ve bize bilgilerin suretlerini oluştururlar, bilgilerimizi oluştururken bu suretlerden yararlanırız. Psikoloji ve iradi seçimler dış mekâna ihtiyaç duymaz, ruh da mekâna ihtiyaç duymaz içe bakış yöntemi ile ulaşabileceğimiz gerçek bir varlıktır.

Çalışmamızda 20. yy filozoflarından Henri Bergson'a göre duygu konusu ele alınmıştır. Bilimin her şeyi açıklayacağı görüşüne karşı çıkan Bergson'a göre bilim maddi dünya üzerinde araştırmalarını yapar. Bilim ile insanı açıklamaya çalıştığımız zaman yanlış sonuçlara varırız. Çünkü insan sadece maddi alandan oluşan bir varlık değildir. İnsan manevi yanı da olan bir varlıktır. Bu bağlamda Henri Bergson kimdir inceleyelim.

1. BERGSON'UN HAYATI

Henri Bergson 08 Ekim 1859 tarihinde Yahudi kökenli Polonyalı bir baba ile İrlandalı bir annenin çocuğu olarak Paris'te dünyaya gelmiştir. Hristiyanlığa ve özellikle Katolikliğe eğilim göstermiştir ancak 2. Dünya savaşında zulme uğrayan Yahudilere destek olmak için din değiştirmiştir.

Dokuz yaşına kadar İngiltere'de yaşamıştır. Matematiğe ve fiziğe ilgi göstermiştir. Matematiği yorucu bularak felsefeye yönelmiştir. Felsefe eğitimi almıştır. Evrimden çok etkilenerken önce biyoloji alanında çalışmalar yapmıştır. Okulda ki öğrenimini tamamlayarak felsefe doçenti olmuş ve liselerde felsefe öğretmenliği yapmıştır.

³ Korlaelçi, M.- Türer, C.. 2012. Felsefe Tarihi. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 316

Collège de France’da profesör olmuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra Cenevre’de kurulan Milletler Cemiyeti’nin dokuz üyeli bilimsel işbirliği komisyonuna başkan olmuştur.

1924’te başlayan münzevi hayatı sekiz yıl sürmüştür. Bu zaman zarfında toplumla olan ilgisini büyük bir oranda keser. 1928 yılında Nobel Edebiyat Ödülü’nü kazanan Bergson ömrünün son yıllarında geçirdiği felç nedeniyle her şeyden uzaklaşarak 04 Ocak 1941’de Paris’te ölmüştür.⁴

2. DUYGU KAVRAMI

Felsefe tarihi kadar eski olan duygu psikoloji ve felsefenin ortak paydasıdır. Duygu ve insanı ayrı düşünmek mümkün değildir. “İnsan çok boyutlu, çok yönlü bir varlık olduğu için, onun bir bütün olarak araştırılması gereği de ortaya çıkar. İşte bu araştırma ve sorgulama olanağını veren ve bu etkinliği gerçekleştirecek olan da felsefeden başka bir şey değildir.”⁵ İnsan sadece akli bir varlık olarak düşünülemez. İnsanın insan olma durumu onun duygu boyutu ile tamamlanan bir durumdur.

İnsanoğlu, kendisinde ve çevresinde olup bitenleri bir yandan algılar bir yandan da bunları değerlendirir. Bu sürece her zaman çeşitli duygular eşlik eder. Peki, bu duygu durumu nasıl ortaya çıkar? “İnsan çevresiyle sürekli ve yoğun etkileşim içindedir. Bu etkileşimde, insanın karşısına beklemediği durumlar çıkabilir. Bu olaylar karşısında insan şaşırıp kalabilir; insanın fizyolojik ve içsel yaşantısında (ruhsal) değişikliklere yol açabilir. Beklenmedik olayların yarattığı bu sarsıntıya duygu diyoruz.”⁶ Duygular bazen görünürde açık bir veri olmadığı halde bazı şeylerin kavranmasını, görünenin ardının sezilmesini sağlar. Fark edilmeyen bir şeylerin yakalanması ile yaşanan duygu aslında bir şeylerin sezilmesidir.

Kısacası **psikolojide** duygu eyleme göre tanımlanmakta, eyleminde ya sosyal çevre ya da içsel durumlar tarafından şekillendirildiği kabul edilerek bunu bilimsel incelemesini yapmaya çalışmaktadır.

İnsanlar sosyal ilişkilerinde duygu alışverişinde bulunur. Günlük hayatta insanoğlu duygu durumlarını farklı yollarla dışa vurur. “Yapılan araştırmalara göre duyguların dışa vurumun da % 30 sözcükler, % 55 beden dili, % 15 fiziksel, toplumsal ortamlar yardımcı oluyor.”⁷ Duygu kavramlarının ortak noktası **fizyolojik** süreç ile duygulanım arasında bir ilişki olduğudur.

Felsefede ise duygu ahlak alanında zevk, acı, sevinç, üzüntü, heyecan gibi kavramların analizi ile bunun insanın pratik yaşamında ki etkisinin incelenmesinde, ya ruh beden düalizminde ruhun tutkuları olarak ya da insan felsefesinde insanın varlık koşullarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸

Felsefede Bergson’un da üzerinde durduğu akıl ve duygu konusu birçok düşünürce ele alınmıştır. “Filozoflar, akıl ile duygular arasındaki çatışma konusunda Platon’la başlayıp postmodernizmle devamı gelen, üstelik hala canlılığından hiçbir şey kaybetmeyen bir tartışmanın içindedirler.

⁴ Gündoğan, A. O.. 2013. Bergson. 3. Basım. İstanbul: Say Yayınları

⁵ Günay, M.. 2003. Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu. İzmir: İlyas Yayıncılık , 12-13

⁶ Aktaş, H.. 2004. İnsanda Duygusal Yaşantı. Ankara: Palme Yayınlar, 24

⁷ Aktaş, a. g. e. ,37

⁸ Gökalp, N.. 2010. Psikoloji Felsefesi. Ankara: Ebabil Yayınları , 136

Akıl ile duygular birer eylem ilkesi olarak iş görmesine; fakat talepleri, istekleri arasında derin bir karşıtlık olduğundan, hiçbir zaman barışçıl bir birliktelik kurmayı beceremez.”⁹ Kimi düşünür akli ön planda tutarken kimi düşünür duyguyu ön plana almıştır. Duyguların tarihsel varlığı söz konusuysa duyguların bu tarihsel alanda ortaya konulmasına yardımcı olan dilinde farklı bir yeri bulunmaktadır.

Dil duyguların ifade ediliş aşamasında kullanılan araçtır ve insan hayatında önemli bir yer işgal etmektedir. Bu ilk çağlardan beri karşımıza çıkmaktadır ve retorik olarak adlandırılır. Ortaçağda çok önem verilmeyen bu alan 20.yy’da tekrar ön plana çıkmaktadır. İnsanların davranış değişikliğine sebep olan dile aktarılan duygulardır.

Hayvanlar ve insanların dilinin kaynağı içgüdüdür. Dilin kaynağı da bir arada yaşama içgüdüsüdür. İnsanda dil yetisi ilkelken genel iletişimi sağlamak üzere sosyal bir işlevi üstlenir. Dil düşüncelerle birlikte ruhumuzda beliren duyguların da ifadesini sağlar. Kavramsal düşüncenin gelişiminde de dilin önemli bir yeri vardır. Dil ile zekâ özgürleşir. Genelleştirme yapar. Canlılar genelleştirme yaparlar bunu da ihtiyaçlarına göre yaparlar. Canlı olan düşünceler onun ifadesi ile donarlar. Bergson’da kavramlar şeylerin aslını tarif eder. İnsanlar arasında iletişimi sağlayan dil Bergson için işbirliği amacıyla bağlantı kurmaktadır. İlk olarak faaliyete baş vurur; ikinci olarak gelecekteki faaliyetler için şey ya da şeylerin özelliklerini bildirir. Dil bir şeyleri ifade edebilir fakat o şeylerin özlerine ulaştıramaz. “Bergson’a göre algılarımız, duyumlarımız, heyecanlarımız ve idealarımız bize kendilerini iki cihette sunar: birincisi, net, belirli, ama gayrişahsidir; diğerleri ise, bulanık, hareketli, dolayısıyla da ‘ifade edilemez’dir; çünkü dil, hareketliliği sabitlemeden kavrayamaz.”¹⁰ Akan zamanı durdurur ve onu tanımlamış olur ama onu tanımlarken maddi olana yönelir ve onun mekansallaşmış halini ele alır çünkü onu akan zamandan ayırmıştır. Dil ile ifade edilen kavramlar akıştan ayrılarak özünden uzaklaşır ve maddileşir. Bu durumu Bergson öze aykırı bulur.

Tıpkı kavramların özleri gibi her psikolojik durum bir kişiye aittir. Kişiliğin bütünü yansıtır. “Öz şey” kolaylıkla bilinebilecek bir şey değildir; o bir sezi melekesi ile bulunabilir. Biz alışkanlıklardan kurtulduğumuz anda bize “öz kendi” olarak görünür. Günlük hayattaki alışkanlıklar kılığı bozuk ya da yeniden şekillendirilmiş gerçekle karşı karşıya getirir. Varoluş bir deneyde verili olabilir. Bu deney dış kavrayıştır. Zihin ile ilgili olduğunda sezi denir. Zihin madde tabirleriyle değil zihin tabirleriyle meselelerini ele aldığımda, kavramları kullanmaktan kurtulduğunda bazı teorilerin tutsaklığından kurtuluruz. Bu kavramları oluşturmak için toplum gerçeği kendi ihtiyaçları doğrultusunda parçalanır.

Felsefede duygu alanı başlı başına yeterince ele alınmamış durumdadır. Olan incelemeler genellikle ahlak teorileri ile ilgili olarak varlığını korumuştur. Fakat insanın genel özelliklerini göz önünde bulundurduğumuzda duygusal durum oldukça önemli bir yer işgal etmektedir. Bu noktada materyalizmden uzaklaşarak insanın iç dünyasına eğilmek gerekmektedir. Determinizm de insanın özgür seçimlerini ortadan kaldıracak, insanın iç dünyasını sınırlandıracaktır.

⁹ Adugit, Y.. 2013. Etikte Akıl ve Duygu Çatışması. Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 11

¹⁰ Bergson, Metafizığe Giriş, 31

Felsefe tarihinde insanda duygu konusunun nasıl temellendiğini görmek için önemli düşünürlerin görüşlerine genel bir çerçeveden bakmakta fayda var.

Sokrates, Yunanlı düşünür, Platon'un hocasıdır. Düşünceleri o dönem hoş karşılanmadığı ve gençlerin aklını karıştırdığı düşüncesi ile öldürülür. O felsefenin merkezine insanı alır. İnsanın hayatında mutlu olması Sokrates'in önemli görüşü "kendini bil" ile gerçekleşir. İnsan kendisini tanır ve amacını bilirse mutlu olur.

Platon, ilk sistem kurucusudur. Mutlak bilginin varlığı konusunda dogmatik bir görüş benimsemiştir. Değişen bilinemez bu nedenle değişmeden kalan bir şey var olmalıdır. Bu varlıklar onun düşünce sisteminde idealardır. ¹¹"Platon'un kurduğu analogiye göre, beden için organların doğru etkinliği ve birlikli işleyişinin yarattığı sağlık neyse, ruhun yeti ya da parçalarının kendi işlevlerini yerine getirmelerinin sonucu olan mutlulukta, ruh için odur. ¹²Esas olan duygusal doyum ideal olanla karşımıza çıkacaktır şu durumda.

Aristoteles düşüncesinde dış dünyada karşılaştığımız nesnelere gerçekten vardır. Ona göre bir şeyin özsel bilgisi o şeyin nedenidir. Ona göre gerçekten var olan tümeller değil bireylerdir yani gerçekten gösterebildiğimiz şeylerdir. Doğadaki her şeyi madde ile formun bir birliği olarak görür. Tüm çabamızın amacı mutlu olmaktır. İnsan özü olan aklını etkinleştirdikçe mutlu olur. Ona göre iştahlarımızı bizi kötü olana iter doğru olan ne çok fazlada ne de çok azdadır; doğru olan ortadadır.

Descartes, modern felsefenin kurucusudur. Descartes duyguları ruhun edilgen durumda etkilendiği algılar olarak tanımlar. Bedenle zihin arasında ki etkileşim beyinin arkasında kozalakı bezde gerçekleştiğini düşünür. Düşünme, algılama, isteme, duygulanma, duyumsama gibi zihinsel olayları ruh, kozalakı bez üzerinden gerçekleştirir. Descartes iki türlü yani beden ve ruh sebepli duyumsamadan söz etmektedir. Aşk, kin, neşe, keder gibi duygular doğanın düzeninin bir gereği olarak bedenle ilgili duygulardır. Ruhun bu duygularla olan ilişkisi Descartes açısından ruh ve bedenin birleşmesinden kaynaklanmaktadır. ¹³

Spinoza da erdem duyguları kontrol etmekle akli ön planda tutmak ile gerçekleşir. Spinoza'ya göre duygu bedendeki değişiklikler ve bunların zihne yansımalarıdır. Spinoza göre bizim dışımızdan kaynaklanan pasif duygular ile bizden kaynaklı aktif duygular birbirinden ayrılır. ¹⁴ Spinoza'a göre mutluluk tanrı sevgisidir. Duygularımızın doğasını akli yanımızla çözebiliriz. Duyguların kökenini iyice anlayamazsak onları esiri oluruz. Onlara boyun eğeriz. Akılla yönlendirilmeyen yaşam bizi çökertir.

Hume duyguları yansıma izlenimler, duyu algıları sonucu ortaya çıkan deneyim çeşidi ve düşünce olarak açıklar. Bir şeyi gördüğümüz de hissettiğimizde işittiğimizde ya da istediğimizde bu izlenimlere sahip olduğumuzda bunlar güçlü ve canlıdır. Bunlar üzerinde düşündüğümüz zaman onlara ilişkin idelere sahip oluruz. Bunlar canlı duyumlarla kıyasla daha az canlı ve soluktur. ¹⁵

Kant ise duyguları kontrol edilemez hisler olarak ele alır ve ahlaki yargı alanı dışında bırakır. Hume duyguculuğun önde gelen ismidir. Duygucu etik Kant'ın görüşünde eleştirilir.

¹¹ Cevizci, A.. 2005. Felsefe Sözlüğü. 6. Basım. İstanbul: Paradigma Yayıncılık

¹² Cevizci, A., 2001. İlkçağ Felsefesi Tarihi. 4. Basım. Bursa: Asa Kitapevi Yayınları 321

¹³ Güneş, F. (2008). Descartes ve Spinoza'da Duygu-Ahlak İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 50-51

¹⁴ Cevizci, A.. 2001. On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi. 2. Basım. Bursa: Asa Kitapevi Yayınları

¹⁵ Cevizci, A.. 2002. Aydınlanma Felsefesi. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları

Kant için ahlak duygusu ilkesi bir mutluluk ilkesidir. Kant ahlak yasasını aklın değil, öznel bir ahlak duygusunun belirlemesi görüşünü yanlış bulur. Önce yasa gelmeli sonra kişi yasaya uyduğunda mutlu olmalıdır. Vicdan yasaya karşı yapılan davranışlarda susmayan davacıdır. Acı veren duygudur. “Vicdan ya da ahlak duygusu görme ya da ahlak duygusu gibi kendiliğinde işleyen bir duygunun ürünü değildir. Bu nokta da Kant’ın çözümü oldukça tatmin edicidir. Vicdan ya da ahlak duygusu denilen şey, ancak bu duygunun taşıyıcısı olan ahlaksal öznenin insanın değerine duyduğu saygıyla ilişkili olarak “yaşandığında” anlamlıdır.¹⁶

Felsefe tarihinde karşımıza çıkan bu isimlerin düşünceleri ışığında Bergson’un duygu kavramı oluşmuştur. Bergson duygu alanında insanın özüne yaraşır, maddi olandan daha ziyade duygu durumlarının sezgi ile bağlantılı akış içerisinde olduğunu düşünür. Önceden görmenin imkânı olmadığı için Bergson iradede determinizmi kabul etmez. Ona göre hareket dürtüsü determinizmden kaynaklı değildir, hareket dürtüsü ya fikirler veya duygulardandır.¹⁷ Duygulara sebep olabilen duyuları Bergson açısından incelemeliyiz. Duygu ve duyum Bergson için farklı kavramlardır. Duygular, duyumların sonucunda ortaya çıkarlar.

Duyumlarında sebepleri dış dünyadır. “Tam manasıyla duyumlara gelince, bunların dış sebeplere bağlı oldukları meydandadır. Duyumun şiddeti kendisini doğuran sebebin miktarı ile her ne kadar tayin edilemezse de bu iki hat arasında bir münasebet olduğu muhakkaktır. Hatta bazı belirtilerinde mesela kas cehtinde şiddet sanki mekânda gelişiyormuş gibi şuur dışarıya açılıyormuş gibi görünür. Şimdi hemen bu olayın karşısına geçelim: Bunu yaparken bir sıçrayışta psikolojik olgular serisinin öbür ucuna geçmiş olacağız.”¹⁸

3. BERGSON’DA DUYGU KAVRAMI

İnsanın konumlandırılması ve insana verilen değer düşünüldüğünde Bergson felsefesi insanın duygu boyutunun ikinci plana atıldığı ve önemsenmediği bir dönemin dönüm noktasını oluşturur. Onun düşüncesindeki farklı noktalara bakarsak; düşünceleri dinamik bir bütünlük taşır ve maddenin de hayatın da kaynağında ruh vardır, hayat hamlesi kendini bulan insan açısından önemlidir ve kendisini özgürce insanda açar. Bu durumda dönem düşünce yapısının insana olan bakış açısını farklılaştırır. “20. yy’da yaşam felsefesinin en önemli temsilcisi Fransız Henri Bergson’dur. Bergson’un felsefesi, pozitivizm ile çeşitli rölativist felsefe sistemlerin yıkıcı etkileri altında, mutlak hakikati elde etmenin ümit ve imkânını kaybeden 19. yy insanına, sezgi metodu ile bu ümit ve imanı getirmiştir.”¹⁹

Bergson entellektüalistleri de eleştirir. Bergson’a göre zekâ ancak maddeye hâkim olabilir. Hayatı anlamaya uygun değildir. Bu nedenle sadece zekâ yeterli değildir. “Bergson, felsefeye zekânın içgüdü ile kaynaşmasından doğan ve “sezgi” denilen bir bilgi vasıtasını katarak birinci yolu seçmiş oldu”²⁰ ,hayatın sadece zekâ ile anlaşılabilceğini savunan indirgemeci tavrı eleştirir. Onun düşüncesine göre hayat sezgi ile kavranabilir. Sezgi öze ulaşmada önemli bir araçtır.

¹⁶ İnternet: Ketenci, T. Kant Etiğinde Duyguculuğun Eleştirisi, 52 Web: <http://www.flfsdergisi.com/sayi5/35-58.pdf>

¹⁷ Bayraktar, L.. 2010. Bergson’da Ruh Beden İlişkisi. İstanbul: Dergah Yayınları

¹⁸ Bergson, H.. 1990. Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri (Çev. M. Şekip Tunç). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 25

¹⁹ Murtaza Korlaelçi felsefe tarihi s:314

²⁰ Bayraktar, L. (2010). Bergson’da Ruh-Beden İlişkisi, İstanbul: Dergah Yayınları, 28

Bergson sezgiyi şöyle ifade eder, “kendisinde biricik ve tarif edilmez olan şeyle birleşmemizi temin için, bizi bir varlığın içine sürükleyen zihni sempatiye sezgi diyoruz.” Böylece ruhla madde arasındaki engel ortadan kalkar.

Bergson’a göre, sezginin ortaya koyduğu bilinç mekânda değil de zamanda ortaya çıkar. Dışsal zaman maddi âleme ait olan zamandır. Gerçek zaman ise içsel âleme aittir. Bergson’un duygu kavramını nasıl değerlendirdiği netleştirebilmek adına kavram haritasını nasıl oluşturduğunu geniş bir çerçeveden inceleyebiliriz.

Bergson’a göre **sezgi** içgüdüden doğmaktadır. Zekânın başladığı araştırmaların içeriğine içgüdü ile ulaşılır. Sezgi kendi kendinin farkına varan içgüdüdür. Sezgi Bergsonculuğun yöntemidir. “Sezgi bir duygu, bir esinleniş ya da belirsiz bir duygudaşlık değildir. O, gelişmiş bir yöntemdir hatta felsefenin en gelişmiş yöntemlerinden birisidir.”²¹ Sezgiye her şeyin üstünde bir yer verdiğini görmek mümkündür. İçgüdü’nün hayati olanlarla ilgisini kesmesi ve kendisinin farkına varması sezgiyi çıkartmıştır. Organik bir bilme yetisi olan içgüdü insanda sezgi olarak ortaya çıkar. Sezgi hayata ve ruha dönüktür. Hafıza, bilinç, benlik, şahsiyet ve ruh etkileşim içinde oluşur. Bergson sezgiyi ortaya koyabilmek için analizle olan farkını netleştirmiştir. “Demek ki analiz hareketsiz olan üzerinde işlem yaparken sezgi, hareketlilikte veya aynı manada süre de konumlanır. Analiz ile sezgi arasında çok net sınır çizgisi işte burasıdır. Reel, yaşanmış ve somut, değişebilirliğin ta kendisi olan şeyde teşhis edilebilir. Bir unsur olan şey ise, değişmezlikte teşhis edilir ve yine unsur olan şey tanımı icabı bir şema, sadeleştirilmiş bir baştan kurma, çoğunlukla alelade bir simge ve her halükarda da akıp giden realiteden edinilmiş bir görünüş olarak değişmezdir.”²² Bu noktada Bergson’un akışın altını çizdiğini görmek mümkün bu akış sezgi için de çok önemlidir. Gerçeklik akıp giderken, unsurlar gerçekliklerden elde edilen kesitlerdir. Sezgi, şuuru maddi olandan hayati âleme geçirir. Böylece zekâyı aşar. Zekâdan hareket eder. “Onun öğretisi böylece usçuluğa karşı çıkan tam anlamında öznelci bir sezgicilik olur. Bu bakışıyla Bergson M.Ö. 5. yy’ın “sürekli akış” ını, Herakleitos’un “her şey akıp geçer” görüşünü iç dünyamıza da uygular.”²³ Çünkü ona göre her şey akış halindedir.

Bir gerçekliğe mutlak olarak ulaşmanın onu analiz yerine onu sezmenin yolu metafiziktir. “O halde metafizik, simgeleri aşma iddiasında olan bilimdir.”²⁴ Analiz hareketsiz üzerinde işlem yapar. Sezgi hareketlilikte ve sürede konumlanır. Sezgiden analize geçilebilirken, analizden sezgiye geçilemez. Sezginin varlığını devam ettirdiği alan mekan değil süredir.

Süre yaşanan zamandır. Yaşanan zaman şuur hallerinin akışı, oluş ve değişmedir. Gerçek zaman şuur hallerimizdir. Sürekli akış durumundadır bölünmez.

Bergson bizim süremizle zamanı ayırır. Uzam yan yanılığı ve bölünmeyi içerir. Süremizin bölümleri, süreyi bölen edimin ardışık anları ile çakışır. Biz birkaç fenomen sayabiliriz ama milyonlarca fenomen birbiri ardına gelmektedir. Algılamak hareketsizleştirmektir.

²¹ Deleuze, a. g. e. , 53

²² Bergson, H.. 2011. Metafiziğe Giriş(Çev. Atakan Altınörs). Paradigma Yayıncılık, 65

²³ Timuçin, A.. 2001. Düşünce Tarihi. 3. Basım. İstanbul: Bulut Yayınları, 365

²⁴ Bergson, a. g. e. , 44

Bergson için hareket sürede süre ise mekân dışındadır. Psikolojik hayatımızı zaman oluşturur. Zaman anların birbirini takip etmesi değildir. Gerçek zaman şuur halleridir. Geçmiş hafızada birikir.

“Yaratıcı bir evrim olan süre; akan, hareket eden şeyleri akmayan ve hareketsiz şeyler olarak düşünmeye alışmış olan zekâ tarafından anlaşılabilir. Bizzat sürenin içinde, hiçbir aracı olmadan onun anlaşılması gerekir. Onu anlamamanın yolu, ancak ve ancak sezgi olabilir.”²⁵

Süre bilincimizdir. Bir akıştır. Süre yaratımdır, özgürlüktür. “Madde sürenin en gevşek, en seyrek halidir. Simgesel zamanın tersine, anlar sürede iç içe bulunur ama süre seyredildikçe anların iç içeliği yerini şeylerin yan yanlığına bırakır. Süreklilik git gide zayıflar. Zaman genişleyerek uzama dönüşür.”²⁶“Süre özünde bellektir, bilinçtir, özgürlüktür.”²⁷ Bellek geçmiş saklar ve biriktirir. Bu nedenle süreyle özdeşleşir.

Geçmiş şimdi ile birlikte bir arada var olur. Bergsoncu süre bir arada bir varoluşu getirir. Bergson düşüncesinde süre mekânsal değildir. İnsan bilinci ile ilişkili ve ben’e dayanır, özgürlüktür, süreklidir ve bölünmezdir. İnsan bilinçli bir varlık olduğu için süre insanda vardır. Sürenin mekansallaşması onun durdurulması ve maddeleşmesi durumunu doğuracaktır.

Bergson’a göre **madde** ve hayat birlikte, dayanışma içindedir. Aynı kaynaktan gelirler. Bergson’a göre hayat kendi kendini yaparken, madde kendi kendine bozan bir harekettir. Madde hayat hamlesinin karşısında bir engeldir.

Hayat ve ruhu var edebilmek için öncelikle mekanik maddeden kurtulması gerekir. Bergson maddenin ruhun varlığıyla ilgisinin olmadığını belirtmiştir. Bergson felsefesinde varlık sürekli değişim ve akış halindedir. Varlık sürekli ve oluştan ibaretken zekâ bunu anlayamaz. Bergson’a göre zekâ kendi menfaati doğrultusunda analiz ve sentez yapar. Olmuş ve bitmiş olan şeyler değil olagelen şeyler vardır. Olduğu gibi kalmaz bir durum değişir. Durgunluk göreceli olarak vardır.

Hakikat evrendir. “Zira mümkün fazladan, olup bitince artık hayalini geçmişe salıveren zihnin bir erdemi ile birlikte sadece gerçeğin kendisidir.”²⁸ Maddi olan mekanikliğe mekaniklik ise bizleri gerçekliğe götürmez. Bizim gerçekliği anlayabilmemiz sanatında yardımıyla akışta gerçekleşecektir. “Daha sevinçli olacağız, çünkü zihinlerimizin önünde kendi kendilerini icat eden gerçeklik sanatın kaderin yüzlerine güldüğü kimselere uzaktan uzağa sağladığı tatminlerin hiç ara vermeksizin bizlerden her birimize verecektir; ihtiyaçlarımızın istikrarı dolayısıyla uyumuş olan duygularımızın ilk önce fark ettiği sabitlik ile tek ahenkliliğin ötesinde bizlere, eşyanın hiç durmaksızın artan yeniliği, devingen orijinalliğini bulduracaktır.”²⁹ Duygularımız bize gerçeğin özü olan hareketi bulduran öğe olarak karşımıza çıkmakta burada. “Harekette bulunma meleğimiz kendine gelerek şiddetlenecektir. Bu ana kadar bir itaat davranışında alçalmış, bilmem hangi tabiat zaruretlerinin köleleri olan bizler, daha büyük bir Sahip’e dayanışık olarak kendi kendimizi kalkındıracağız”³⁰ harekete ulaşarak maddi olanın mekanikliğinden kurtulabiliriz.

²⁵ Gündoğan, a. g. e. , 86

²⁶ Deleuze, a. g. e. , 32

²⁷ Deleuze, a. g. e. , 91

²⁸ Bergson, Düşünce ve Devingen, 135

²⁹ Bergson, a. g. e. , 143

³⁰ Bergson, a. g. e. , 143

Bergson'un madde anlayışında maddeyi, ruhun yayıldığı bir ortam yani ruhun kabuğu olarak görür. Hayat maddeden tamamen soyutlanmamıştır. Ruh hayat atılımı ile maddeye nüfuz eder. Bergson'a göre varlık madde ve fizik alana indirgenemez. Varlığın temelinde yaratma isteği olan hayat hamlesini yerleştirmiştir.

İnsanın ele alınışı ve duygunun incelenmesinde **sanat** kavramını ele almamak doğru olmaz. "Sanatkâr ise hareket zaruretlerinden tamamen sıyrılarak, eşya ile menfaatsiz, alakasız temasa geliyor. Sanat böylece "realitenin doğrudan doğruya görünüşü" oluyor."³¹ Asıl olanın anlaşılması noktasında sanatçıya önemli bir iş düşer.

Hayatın kaynağı **hayat hamlesidir** ve bunu insan gerçekleştirebilir. Maddeden kurtularak özgürlüğe kavuşmakla gerçekleşir. Hayat hamlesi, sürekli yaratıcı bir harekettir. Bilinç özgürlüğe ulaşmak için bedeni kullanır.³² Hayatın bağlı olduğu kaynak hayat hamlesidir.

Hayatın kaynağı hayat hamlesidir ve bunu insan gerçekleştirebilir. Maddeden kurtularak özgürlüğe kavuşmakla gerçekleşir. Hayat hamlesi, sürekli yaratıcı bir harekettir. Bilinç özgürlüğe ulaşmak için bedeni kullanır.

"Hayat hamlesi ve ruhun, hayatın bütününde ve insanda amacı sürekli yeniyi yaratmaktır. Ona göre en büyük mutluluk da yaratmaktan geçer."³³

İnsan hayat hamlesinin en gelişmiş noktasıdır. Hayat ancak sezgiye sahip olan insan anlayabilir çünkü hayat sürekli bir akış içerisinde, önceden belirlenmemiştir. Düşünen varlık insan, özgür eylem, duygu ve düşüncelerin bir sentezidir. Bu duruma getiren evrim makul bir evrimdir.³⁴ Hayatın bağlı olduğu kaynak hayat hamlesidir. Hayat hamlesi yaratma isteğidir. Önünde olan madde engelini aşmalıdır. Bergson evrimi, hayat hamlesinin kendisini oluşturması, açıklaması, imkânları ortaya çıkartması olarak görür. Evrimin amacı kendini gerçekleştirmektir. Bergson'a göre şartlara göre kendine şekil vermek hayatın özelliğidir. Böylece zararlı olanlar bırakılır faydalı olanlar alınır. Hayat kendine göre oluşur.

O, madde sorununu yaratıcı evrim olarak düşündüğü hayattan bağımsız olarak düşünmez. Çünkü onun için her şey hayat ve hareketten ibarettir. Madde hayatı alçaltan bir şeydir. Evren iki karşı kuvvetin çatışmasından ibarettir. Hayat ve madde birbirlerine ters yönde birbirleri ile çatışma halindedirler. Madde azaltılmış hayattır. Madde hayatın gelişmesinde bir engeldir. Madde zorunlulukken, hayat özgürlüktür. Madde ile zekâ ilgilenir zekâ durağan noktalardan hareket eder bunu da ona sağlayan maddedir.³⁵

Bergson'un insan anlayışını netleştirebilmek ve sistemin anlaşılması için incelenmesi gereken kavramlardan diğeri **bellektir**. Bellek, düşüncesinin diğer alanlarında olduğu gibi iki kanatta inceler. Mekanik olan hafıza gündelik alışkanlıklarla çalışsan kısımdır. Yaratıcı olansa bunun ardındaki hafızadır. Bu durum insanın kişilik bilincini oluşturur.

İçgüdü doğuştan bir yetenektir. İçgüdü bir şey için net bir şekilde budur diyebilirken zekâ şartlar sağlanırsa bu böyle olabilir der.

³¹Topçu, N.. 2006. Bergson. 4. Basım. İstanbul: Dergah Yayınları, 113

³² Bergson, Madde ve Bellek, 137

³³ Bayraktar, a. g. e. , 106

³⁴ Bergson, Madde ve Bellek, 137

³⁵ Gündoğan, A. O.. 2013. Bergson. 3. Basım. İstanbul: Say Yayınları

İlkel insanlıkta doğa bağılılığı sağlamak için insanı uygun içgüdülerle donatır. Boyun eğmeyi ve eşgüdümü getirir. Ama zekânın açılmasına yönelir yaşamsal itki. İçgüdü tamamen silinmez ama tutulur. Düşünce bireyin yaratmasını ve toplumun ilerlemesini sağlar. Yaratma inisiyatiftir. Birey içgüdüsünü baz aldığı otomatik, uyurgezerdir ve sadece toplumu için çalışır. Zekâyı baz aldığı kendisine döner ve güzel yaşamayı düşünür. “Gerçek şu ki, zekâ öncelikle bencilliği öğütleyecektir.”³⁶ Zeki olan varlığı bencilikten koruyacak olan doğa aracılığı ile gerçekleşen sitenin koruyucu tanrısıdır; savunur, korkutur, cezalandırır. “O halde din, bu görüş açısından ele alındığında, zekânın yıkıcı gücüne karşı doğanın koruyucu bir tepkisidir.”³⁷

Belli bir içgüdü etkinliğini kabul eder Bergson, zekâ işin içine karışır ve zekâ madde üzerinde mekanik olarak etkin olmak için vardır.

Bilimin bildiği ve her şeyle gizlediği ilk inançları bulmak içe bakışı gerektirir. Bunları bulduğumuzda zekâ ve içgüdünün iş birliği ile açıklandığını ve hayati bir yarar taşıdıklarını görürüz.

Toplumların gelişebilmesi için zekânın önemi tartışılmaz. “Bilim öngörmek ve eylemde bulunmak için ölçer ve hesaplar.”³⁸ Evrenin matematiksel biçimine göre düzenlenen zekâmızla gerçekleşir. Uygarlığa doğru giden bir toplumun bazı alışkanlıklarını alt etmesi gerekecektir. İlkel kalan toplumlar yaşamları kolay toplumlar Bergson’a göre bir çaba göstermezler. Bunlar ilerleyemezler çünkü tembelliğin getirdiği şeyler bunlara zarar vermiştir. Büyücülük bunun bir getirisidir. Bilimin tersidir. Bilime olan dikkatin bir an gevşemesi büyüünün ortaya çıkmasına sebep olur. Zekâ ancak maddeye hâkim olabileceğini ve tek başına hiçbir şeyi anlamayacağını düşünen Bergson zekânın kuvvetini ve önemini inkâr etmez, güçlendirir. Zekâ maddi âleme hâkimdir. Eksik olsa da zekâ maddeyi bilir.

Ruh beden değildir ve özgürlüğünü gerçekleştirilebilmek için bedeni bir araç olarak kullanır. Ruh hayat hamlesinin temelinde yer alır ve ona yaratma enerjisini verir. Ruh bedeni aşar. Beden şimdiye ve mekâna bağlı kalır. Fakat ruh özgür olandır.

Bu kavramlar birbirini tamamlar nitelikte ve duygu kavramının alt yapısını oluşturan nitelik taşır. Duygularda bir canlı gibi yaşıyor. Çünkü onları geliştiren süre anları birbiri içine giren süredir. Bu anları birbirinden ayırmak, zamanı mekânda yaymakla duyguların canlılık ve renklerini kaybettiriyor, ortada kalan kendi gölgemiz oluyor; duygularımızı tahlil ettiğimizi sanırken gerçekte kelimelerle ifade edilebilecek cansız bir takım haller sıralıyoruz.”³⁹

Her alanda olduğu gibi maddi olanı geri planda görerek, maddi olandan gelen haz duygusu yerine, yaratmadan gelen ve insanı daha çok doyuracak olan sevgi olduğunu düşünür. “Ona göre hayatta arzu edilecek duygu, haz değil, yaratmaktan doğan sevinç olmalıdır.”⁴⁰ Haz doğanın bir şey yapması iken sevinç hayat hamlesinin kazancıdır. İnsan kendi özünü gerçekleştirdikçe mutlu olur.

³⁶ Bergson, a. g. e. , 109

³⁷ Bergson, a. g. e. , 109

³⁸ Bergson, a. g. e. , 152

³⁹ Bergson, H.. 1990. Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri (Çev. M. Şekip Tunç). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 122

⁴⁰ Bayraktar, a. g. e. , 106

Üzüntüde ise farklı hissi durumlar açığa çıkar. “Evvla geçmişe hasretle, duyum ve fikirlerimizin bir fakirleşmesiyle başlayan hüznün gitgide bunlardan olan nasibimiz sanki azalmış, önümüz kapanmış gibi bir hal alır. Nihayet yokluğa gidiyormuşçasına bir ezginlik duyar, gözden her yeni düşüş, her yeni musibet savaşmanın faydasızlığını daha iyi anlatır. Bizde acı bir haz uyandırır.”⁴¹ Sevinçten farklı olarak fikir fakirleşmesi ile ilişkilendirilmiştir.

Esas olan duygular benlikte farklı bir alanda bulunur. Bergson düşüncesinde Ben iki kısımdan oluşuyor. Birincisi, kabuk ben iken ikincisi temel bendir ve bu temel ben asıl özgürlüğü oluşturan kısımdır. Bu kısımda, merhamet, aşk, ihtisas, iman, inanç ve estetik duygularımız bulunmaktadır. Bergson düşüncesinde **sevgi** öğütlemekle sevgi elde edilmez. Mantık ve istenç bu noktada farklılaşmaktadır. **Aşk** için kahraman olmak gerekir. Kahramanlık öğütlenerek ortaya çıkmaz. Kendiliğinden gelir. İnsandaki duygular; coşku, sevinç, heyecan yaratıcı hamle ile birlikteliği getirir. Bu durum insanın özünde duygunun ne derece kıymetli olduğunun bir göstergesidir.⁴²

Duyguyu ifade ederken onun **komik** kavramını ele almalıyız. Onun için yaşamı mekanik bir düzlemde ele almak komiktir. Yaşamı komediden ayıran ona ciddilik veren şey Bergson için bizim elimizde olan özgürlüğümüzdür. İçimizde oluşturduğumuz duyguları ele alabiliriz. Bunlar hayatı ciddileştirir. Mekaniklikten sıyrılmasına yardımcı olur. Bu durumda duygudan arınmak insanda mekanikliği doğurur ve komedi olur. **Gülme** hoşgörülü değildir. Gülme bir düzeltmedir. Gülünen kişiyi utandırmak adına gerçekleştirilir. Gülmeye yüklediği görev budur. Duyumlar dış dünyadan algıladıklarımızken, duygular içselleştirme sürecidir.

Bergson heyecan ve kavga durumları hariç insanın kendisini ortaya koyduğu durumlarda aklın katılığını komik olarak görür ve gülme bunun için bir cezadır.⁴³ Komik çirkin ve biçimsiz ilişkisini ele alır. Biçimsizliği ele alırken şöyle ifade eder “ Biçimli bir kişinin başarıyla öyküneceği her tür biçimsizlik komik olabilir. “⁴⁴ Doğallığı komığın bir parçası olarak görür. Bergson için doğada olan biçimsizlikler bizi güldürür. Öyle ki karikatürde doğal halin biraz daha abartılmış halidir. Doğanın oluşturduğu karikatürize bir yüz bizi güldürecektir. Onun için madde devinimi durdurursa komik olur.⁴⁵ Komiği çirkinlik olarak ele almaz; Bergson için, insanın ruhsal durumları sürekli değişmektedir. Jestler bu iç devinimleri izlerlerse yinelenmeyecekler ve bu durum ise öykünmeleri ortadan kaldıracaktır. Hareketlerimizde canlı olmaktan uzaklaştığımız zamansa bu ruhsal durumlardan ayrılmakla olur ki bunu makineleşmek olarak düşünür, bu durumsa öykünmekle birlikte komikliği getirecektir. Canlı yaşam onun için tekrarlamaz, tekrar komiği getirecektir. Komiği tetikleyen şey ise oradaki makineleşmedir.

⁴¹ Bergson, H.. 2007. Madde ve Bellek (Çev. Işık Ergüden). Dost Kitapevi Yayınları (Eserin orijinali 1939’da yayımlandı), , 17

⁴² Bayraktar, a. g. e.

⁴³ Bergson, a. g. e. , 21

⁴⁴ Bergson, a. g. e. , 22

⁴⁵ Bergson, a. g. e. , 25

Modayı da bir parça komik bulur çünkü orada kılıfın yani kıyafetlerin cansız katılığı, içerdeki nesnedeki canlılık ile bir olduğu zaman komiklik ortadan kalkar. Fakat burada gizlenme söz konusudur modası geçmiş bir kıyafeti giyen birisi gördüğümüz zaman bu karışıklık ortadan kalkar ve komik tekrar ortaya çıkar. Bedeninde, tıpkı giysi gibi, canlı olan ruhun üstüne konmuş cansız bir madde olacaktır.⁴⁶

Bergson'a göre **korku** diğer bütün duygular gibi gereklidir. Bir hayvan için bile korku gereklidir. Bu duygu onun kaçıp saklanmasını bağlamaktadır. Korku tutan vazgeçiren bir duygudur. Yani durdurucu bir özelliği vardır. Şuurun doğal hareketi hep geleceğe yöneliktir geriye dönüp bakmaz. Şefkat, merhamet, ümit, emel, ülkü, itikat, iman, aşk, rüya, hülya gibi iradeler özgürlükleri ile bulunurlar. Özgür eylemler bir kere olurlar ve tekrarlanmazlar. Duygu durumları bir akış içerisinde ve tekrarları yoktur zaten daha öncede belirttiğimiz üzere tekrar mekanikliğe, mekaniklik ise komiğe neden olur. Hisler, arzular, düşünceler, hareketler değişir ve durumdan duruma geçer. Mesela bir süre şensem bir süre kederliyim yani sürekli değişirim.⁴⁷

SONUÇ

Çalışmamızda, gelişen düşünce yapısına rağmen pek değer verilmeyen duygu dünyasının önemine ilişkin olarak yirminci yüzyıl önemli fikir adamlarından Bergson'un bu konu hakkında ki görüşlerini incelemek istedik. O yaşadığı dönemde son derece etkin olan materyalist düşünceler karşısında gerçeklerin bu şekilde elde edilemeyeceğini bu durumun insanın özüne ulaşmasına da engel teşkil edeceğini düşünür.

İnsanın akli yanının, yanında kalbi yanın olduğu unutulmamalıdır. Bergson da bu durumu insanın mekanikleştikçe özünden ayrı duruma geleceğini ve komik duruma düşeceğini belirttiğini görürüz. Çünkü insan bu durumda duygularından sıyrılmış durumdadır o anda insanı bir duygulanım içerisinde görseniz o noktada gülme oluşmaz, bu aşamada insan maddelikten uzaklaşmış ve insani özellikleri yani duygulanım içerisinde.

Bergson'un insanda ki duygulanım konusunda ki düşüncelerini inceleyebilmek için Bergson düşüncesini genel olarak ele almaya çalıştık. Bu aşamada onun düşünce yapısının oluşmasında temel olan hayatı ve hayatında etkili olan isimlerin etkilerini incelemeye çalıştık. Bir düşünürün yaşadığı dönem fikir hayatından olumlu ya da olumsuz olarak etkilenmemesi olanaksızdır. Bizde onun kendisinden önceki ve kendi dönemindeki fikir dünyasının duyguyu ele alış tarzlarını genel olarak inceledik.

Düşünce yapısının tam olarak kavranabilmesi için tüm eserlerini incelemeye çalıştık çünkü düşünürün tüm eserleri birbirini tamamlar niteliktedir. Türk düşün dünyasındaki etkilerine genel bir çerçeveden baktık.

⁴⁶ Bergson, a. g. e. , 36

⁴⁷ Bergson, H.. 1934. Yaratıcı Tekamülden Hayatın Tekamülü (Çev. Mustafa Şekip). Devlet Matbaası (Eserin orijinali 1906'da yayımlandı),

Felsefi görüşünü tam olarak kavrayabilmek adına sistemini oluşturduğu kavramları irdelemeye çalıştık. Kavramlar oluşan felsefi sistemin yapı taşlarıdır ve Bergson da özgün kavram içerikleri ile felsefe tarihine katkıları büyük olan bir isimdir çünkü o dönemine farklı bir bakış açısı sunar.

Sezgi onun düşünce yapısında önemli kavramlardan birisidir ve insanın doğru olan bilgiye sezgi ile ulaşabileceğini düşünür. Bir tür içgüdüdür. Yönteminin sezgi olduğunu söyleyebiliriz.

Süreyi farklı bir bakış açısı ile irdeler. Matematiksel zamanın değil de gerçek sürenin sürekli bir akış içerisinde olduğunu ve yaşanan zamanı belirttiği düşünür. Buradaki örnekleri gündelik yaşamda herkesin başına gelen hissiyatlardan yola çıkarak verir ve yaşamın içindedir. Sürekli bir değişim söz konusudur. Bölünmez bir yapıdadır.

Sanat Bergson için önem taşır, çünkü gerçekler direk duyularımıza çarpmaz, duygularımızı gerçek hallerini sanatçılar görürler ve bir an için o engelleri kaldırır, gerçeklikle karşılaşmamızı sağlarlar. İnsanın şahsi duygular yaşamasına vesile olur.

Bellek konusunda mekanik ve yaratıcı olmak üzere iki kısımda incelenir. Mekanik kısmı günlük alışkanlıklarımıza yardımcı olan kısımken, yaratıcı olan kısmı asıl olana ulaşmada yardımcı olur.

Bergson düşüncesinde, insan zekâsı ile maddi alana ulaşabilir. Ruhu kavramada zekâ yetersiz kalır. Eğer zekâ ile anlamaya çalışırsa onun mahiyetini bozar, onu mekansallaştırır. Sezgi ile şuur âlemine bakıldığı zaman, ruhun sürekli bir oluş halinde olduğunu görmemiz mümkün bütüne uygun mutlak bilgi oluşur bu noktadadır metafizik. Burada doğrudan doğruya gerçeğe ulaşma durumu söz konusudur.

Bergson hayatın zekâ ile değil sezgi ile anlaşılabilirliğini düşünür. Yaratıcı tekâmül halindeki hayat sürekli bir oluş halindedir.

Ruh beden değildir, özgürlüğünü gerçekleştirebilmek için bedeni bir araç olarak kullanır. Hayat hamlesine enerji verir. Ruh özgürdür. Ruhun özgür olmasını sağlayan hafızadır.

Bergson'un düşüncesinde ki duyguyu ele alabilmek için insanda duygu hakkında düşünürlerin görüşlerini ele almaya çalıştık bu şekilde onun düşüncesinde olan duygu ile diğer düşünürlerin insan düşüncesindeki duygunun konumlandırılışını karşılaştırma imkânımız olabilir ve geniş bir çerçeveden bakabiliriz. Bu nedenle felsefe tarihinde önemli isimlerin insan anlayışında duygunun yerini inceledik.

Duyguyu daha sağlam bir şekilde ele alabilmek için insan hakkındaki görüşlerini inceleyip ahlakı nasıl değerlendirdiğini ele aldık. Ona göre tam ahlak azizlerin, peygamberlerin sahip oldukları ahlaktır. Ahlakı açık ve kapalı olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Kapalı ahlak toplumsal düzenin sağlanması için etkin olan ahlakken, açık ahlakta yaratıcılık hâkimdir. Peygamberlerin ya da azizlerin sahip oldukları ahlak açık ahlaktır. Kapalı ahlak doğa tarafından istenmektedir, açık ahlaksa bir çaba gerektirmektedir. Sonradan kazanılır. Birçok alanda olduğu gibi Bergson'un din düşüncesinde de iki kanat söz konusudur. Dini statik ve dinamik olmak üzere iki kanatta inceler. Toplum için gerekli olan din statik dindir. Bu topluma bağlılığı getirecektir. Dinamik din ise mistisizmdir ve yaratıcılıktır.

Deleuze'nin yorumlarına göre Bergson düşüncesinde felsefenin kaynağında yaratıcı heyecan vardır. Deleuze Bergsonculuğa farklı yaklaşır. "Deleuze'nin Bergsonculuğa kazandırdığı üç kavram ise fark virtüellik ve çokluktur. Bu diziler birbirleriyle örtüşür. Süre, olumsuzluk değil farktır. Bellek, olanaklardan itibaren değil virtüel gücünden düşünülmelidir. Bu gücün edimselleşmesi olarak yaşamsal atılım ise Bir ve Çok'un dialektiği içinde değil çokluklar üreten bir farklılaşma olarak kavranılabilir ancak. Deleuze'nin Bergsonculuğunun belirgin özellikleri, bu tamamlayıcılık içinde ortaya çıkar."⁴⁸

Bu çerçevede duyguyu ele alacak olursak o maddi olandan gelen haz duygusu yerine sevgi duygusunun insanın özüne daha uygun olduğunu düşünür yani duygu alanında da manevi olandan yana bir tavır sergilemektedir. Çünkü maddi olan yüzeysel olandır ve bize gerçeği vermeyecektir. Gerçek manadadır. İnsan yaratıcılıkla kendisini gerçekleştirdiği sürece derin bir sevinç duyacaktır. Bu çalışma ile daha önce Bergson incelemelerinde ele alınmamış olan duygu meselesini irdeledik ve onun bu konudaki görüşlerini açıklığa kavuşturmaya çalıştık.

Bergson düşüncesinde duygu kavramı ruhun özgürleştiği noktada süre içerisinde bir akışta ortaya çıkmaktadır. Diğer kavramlarla iç içe ve insan için göz ardı edilmeyecek kadar mühim bir konumu bulunmaktadır.

---

⁴⁸ Deleuze, a. g. e. , 46

KAYNAKÇA

- ADUGIT, Y.. 2013. Etikte Akıl ve Duygu Çatışması. Kocaeli: Umuttepe Yayınları
- AKTAŞ, H. 2004. İnsanda Duygusal Yaşantı. Ankara: Palme Yayınları
- BAYRAKTAR, L. (2010). Bergson'da Ruh-Beden İlişkisi, İstanbul: Dergah Yayınları
- BERGSON, H. 1990. Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri (Çev. M. Şekip Tunç). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- BERGSON, H.. 2011. Metafiziğe Giriş (Çev. Atakan Altınörs). Paradigma Yayıncılık
- BERGSON, H.. 1959. Düşünce ve Devingen (Çev. Miraç Katırcıoğlu). Maarif Basımevi (Eserin orijinali 1934'te yayımlandı)
- BERGSON, H. 2007. Madde ve Bellek (Çev. Işık Ergüden). Dost Kitapevi Yayınları(Eserin orijinali 1939'da yayımlandı), , 17
- BERGSON, H. 1934. Yaratıcı Tekamülden Hayatın Tekamülü (Çev. Mustafa Şekip). Devlet Matbaası (Eserin orijinali 1906'da yayımlandı),
- CEVİZCİ, A. 2005. Felsefe Sözlüğü. 6. Basım. İstanbul: Paradigma Yayıncılık
- CEVİZCİ, A., 2001. İlkçağ Felsefesi Tarihi. 4. Basım. Bursa: Asa Kitapevi Yayınları
- CEVİZCİ, A. 2001. On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi. 2. Basım. Bursa: Asa Kitapevi Yayınları
- CEVİZCİ, A. 2002. Aydınlanma Felsefesi. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları
- DELEUZE, G.. 2010. Bergsonculuk (Çev. Hakan Yücefer). Otonom yayıncılık (Eserin orijinali 1966'da yayımlandı)
- GÜNDOĞAN, A. O. 2013. Bergson. 3. Basım. İstanbul: Say Yayınları
- GÜNAY, M. 2003. Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu. İzmir: İlya Yayıncılık
- GÖKALP, N. 2010. Psikoloji Felsefesi. Ankara: Ebabel Yayınları
- GÜNEŞ, F. (2008). Descartes ve Spinoza'da Duygu-Ahlak İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- KETENCİ, T. Kant Etiğinde Duyguculuğun Eleştirisi, 52 Web: <http://www.flfsdergisi.com/sayi5/35-58.pdf>
- KORLAELÇİ, M.-Türer, C. 2012. Felsefe Tarihi. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları
- TOPÇU, N. 2006. Bergson. 4. Basım. İstanbul: Dergah Yayınları
- TİMUÇİN, A. 2001. Düşünce Tarihi. 3. Basım. İstanbul: Bulut Yayınları.